ДАВЛАТНИНГ АХБОРОТ СИЁСАТИ ЖАМИЯТ ҲАЁТИНИ ДЕМОКРАТЛАШТИРИШ ВОСИТАСИ СИФАТИДА

Ражабов Ҳабибулло Ибодуллаевич
Тошкент давлат транспорт университети доценти, Сиёсий фанлар доктори

Дунё давлатчилиги тарихи ўзига хос, бир-бирига ўхшамайдиган, турли даврларда турлича хусусият каб этган воқеликни ўзида акс эттиради. Кишилик жамияти тарихида инсониятни энг кўп ўйлантирган, ташвишга солган энг муҳим масалалардан бири – бу шубҳасиз давлат ва жамият бошқарувининг такомили масаласидир. Энг қадимги даврдан то ҳозирги вақтга қадар, сиёсатшунослар, жамиятшунослар ва бошқа турли соҳа назариётчилари ечим излаган муаммо сифатида эркинлик ва тенглик масаласи тилга олинади. Бу борадаги ёндашув тарихнинг барча даврларида бир хил экани фикримизни тасдиқлайди.

Охир-оқибатда инсоният ўзи кашф қилган ва амалиётда қўллаган бошқарув усуллари орасидан демократияни энг мақбули сифатида эътироф этди. Буюк Британиянинг собиқ бош вазири, машҳур давлат арбоби Уинстон Черчилл таъбири билан айтганда “Демократия инсониятнинг эркинлик билан боғлиқ талаб ва истакларини ўзида тўла жамлаган бўлмасада, инсоният ундан яхшироқ бошқарув усулини ўйлаб топганича йўқ”. Сиёсатчи демократиянинг ўзи ҳам ислоҳотларга муҳтож экани, унинг камчиликлари ва нуқсонларини тан олиш асносида ундан мукаммал бошқарув яратилмаганлигини таъкидлаган.

Демократик бошқарув тамойилларига кўра, давлат асосан бир-биридан мустақил бўлган уч ҳокимиятнинг тизимли фаолиятидан иборатдир. Расман тан олинмаган бироқ, давлат ва жамият ўртасидаги муҳим кўприк вазифасини бажарувчи оммавий ахборот воситалари эса тўртинчи ҳокимият мақомидадир. Давлат ўзининг барқарорлиги, тинчлиги, тараққиёти ва хавфсизлигини таъминлашда ахборотнинг таъсир имкониятларига таянади. Очиқ ахборот маконининг мавжудлиги муайян давлатнинг тўғри тараққиёт йўлидан бораётганлигини тасдиқловчи асосий жиҳатлардан биридир.

Шу сабабли, ахборот маконини демократик тамойиллар асосида шакллантириш, унинг ижроси билан боғлиқ масалаларни амалдаги қонунчиликда ўз аксини топишига эришиш ҳамда тегишли ваколатли органлар томонидан ижроси таъминланиши мамлакатимизда ахборот сиёсатининг барча йўналишлардаги тараққиётини таъминлайди.

Зеро, ахборот асрида ахборотга доир самарали давлат сиёсатини олиб бориш кўрсатилган масалаларнинг ечими бўлиб хизмат қилади.

АҚШлик Сандра Браман самарали ахборот сиёсатини олиб боришнинг муҳимлиги ҳақида тўхталиб, қуйидаги фикрларни илгари суради: “Ахборотлашган жамиятнинг муҳим хусусияти шундаки, ушбу жамиятда фуқароларнинг давлат ҳақида, давлатнинг эса фуқаролар ҳақида етарлича маълумотга эга бўлиши таъминланади”[1]. Браман келтирган хулосаларда етарлича асослар ҳам мавжуд бўлиб, фикримизча улар қуйидаглардан иборат:

Давлатнинг ички ва ташқи сиёсатини энг муҳим хусусиятларини жамоатчилик томонидан идрок этиш, кузатиш, таҳлил қилиш, хулоса чиқариш ҳамда ўз фикри ва позицияcини индвидуал ёки ижтимоий гуруҳлар орқали билдириш;

Табиий, ижтимоий, инсон ресурсларини муайян мақсадларга йўналтириш, тақсимлаш жараёнларида бевосита фуқароларнинг иштирокини таъминлаш;

Жамият аъзоларининг у ёки бу масалага доир фикрини ўрганиш, ҳукуматга тўлиғича етказиш ва ҳукумат эътиборини имкон даражасида кенгроқ тортиш;

фуқароларнинг давлат ҳақидаги билимлари ва давлатнинг фуқаролар ҳақидаги билимлари ўртасидаги ўзаро умумийликни таъминловчи аниқ дастурларнинг ишлаб чиқилиши ва амалиётга жорий этилиши каби аниқ асосларни илгари суриш.

Бу борада Браманнинг яна бир таъкиди эътиборга молик. Унинг кўрсатишича, ҳукумат ва фуқаролар ўртасида ўзаро шаффоф маълумот алмашинувни таъминлаш имконияти амалда мавжуд эмас. Бунинг асосий сабаби, барча маълумотларнинг ошкор қилиниши давлат манфаатларига мос келмайди. Бу ерда хавфсизликни таъминлаш, мудофаа, ташқи сиёсатдаги айрим ошкор қилиб бўлмас маълумотлар тўғрисида сўз боради.

Ахборот сиёсати масалаларини тадқиқ қилган аксарият мутахассислар унинг давлат томонидан юритилиши ва фуқаролар томонидан идрок этилишида тафовут мавжудлигини эътироф этишади. Бунинг иккита сабаби бўлиши мумкин. Биринчиси, давлат ахборот хавфсизлигининг миллий хавфсизликни таъминлаш билан боғлиқ айрим элементларига дахлдор бўлиши билан боғлиқ. Яъни давлат ўзининг иқтисодий, сиёсий, мудофаа ва бошқа мамлакатнинг ўзигагина тегишли бўлган айрим маълумотларнинг мамлакат ташқарисига чиқиши давлатнинг умумий хавфсизлигига таҳдид туғдириши мумкинлигини асос қилиб кўрсатади. Ташқи субъектлардан ҳимояланган ахборотни ўз-ўзидан фуқароларга ошкор қилиш мантиқий қоидаларига мос келмайди. Иккинчиси эса, субъектив сабаб, бу кўпинча авторитар давлатларда мавжуд бўлиб, давлат ахборот субъектлари устидан тўлақонли назорат ўрнатади, ҳамда ўзи учун мақбул ахборотни фуқароларга тарқатиш ва айрим йўналиш ва мавзулардаги ахборотни фуқароларга ошкор қилмасликни лозим деб ҳисоблайди. Масалан, иқтисодий йўналишда нарх-навонинг кескин ошиши, иқтисодиётнинг айрим соҳаларидаги давлат монополиясининг мавжудлиги ва бошқалар.

Келтирилган масалаларнинг ижобий ечими – бу рақамлаштириш жараёнларининг фаоллашувидир. Яъни, ахборот олиш ва тарқатишнинг рақамлашуви, жамиятнинг барча соҳаларида рақамлаштириш ислоҳотларининг жадал олиб борилиши бир томондан ахборотни муҳофаза қилишни таъминласа, иккинчи томондан жамиятни ахборот билан таъминлаш, ташқи муносабатларда эса турли техник ва мафкуравий таҳдидларнинг олдини олиш имкони яратилади. Энг асосийси, фуқароларнинг сиёсий қарорлар қабул қилишдаги имконияти ошади. Яна бир муҳим жиҳат шуки, рақамлаштириш ислоҳотлари фуқароларнинг рақамли технологиялардан фойдаланиш кўникмасини шаклланишига ёрдам беради. Агар воқеликни энг муҳим сиёсий тадбир сифатида сайлов жараёнлари мисолида кўрадиган бўлсак, электрон овоз бериш келиб чиқиши мумкин бўлган ихтилофли вазиятларни олдини олиши шубҳасиз. Ҳозирги даврда сайлов жараёнларида электрон овоз беришни жорий қилган кўпгина мамлакатларнинг (АҚШ, Швейцария, Франция, Эстония) эришаётган ижобий натижалари бунга мисол бўла олади. Албатта, электрон овоз бериш жараёнлари фуқаролардан ўзига хос компетенцияни, ҳукуматдан эса унинг техник томонларини

[1] Please cite as: Braman, S. (2006). Information, policy, and power in the informational state. In Change of state: Information, policy, and power, pp. 1-8. Cambridge, MA: MIT Press.

мукаммаллаштиришни талаб қилади. Ушбу икки жиҳатнинг биттаси мавжуд бўлмаган тақдирда ҳам электрон овоз беришнинг легитимлиги шубҳа остида қолади. Браманнинг таърифлашича, “Замонавий электрон овоз бериш машиналари овоз бериш жараёнининг бир неча босқичларида, яъни жисмоний шахслар томонидан овозларни ҳақиқий санаб чиқишдан тортиб, сайловлар тугагандан сўнг ҳукуматнинг турли даражаларида овозларни статистик қайта ишлашгача бўлган ноаниқликни келтириб чиқаради. Сиёсий ҳокимиятни сафарбар қилиш ҳақидаги анъанавий ғоялар овоз бериш натижаларининг ишончлилиги ҳақидаги тахминларга асосланади”[1]. Сайлов жараёнларида рақамлаштиришнинг ўза хос томонлари ҳақида сўз юритган О Моторина унинг қуйидаги уч ижобий жиҳатини кўрсатади.

“Сайловчининг қайси минтақада бўлишидан қатъий назар ўзининг сайлаш ҳуқуқидан фойдаланиши;

Сайлов учун сарфланадиган харажатларни минималлаштириш имкониятлари;

Сайлов вақтининг қисқариши”[2].

Ҳар қандай вазиятда ҳам рақамлаштириш сиёсати замонавий дунёда ахборот сиёсатининг таркибий қисми бўлиб қолади. Чунки, рақамлаштириш ахборотни олиш, тарқатиш ва ундан фойдаланишни осонлаштирувчи воситадир. Бу ўз навбатида илмий манбаларда тез-тез тилга олинаётган “очиқ ҳукумат” тамойилининг муҳим кўринишидир.

Мамлакатимизда рақамлаштириш сиёсати, ҳукумат фаолиятига доир очиқ маълумотлар бериб бориш тажрибаси 2015 йилдан бошлаб жадаллашди. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2015 йил 7 августдаги “Очиқ маълумотлар тақдим этилиши ҳисобга олинган ҳолда интернет тармоғида Ўзбекистон Республикасининг Ҳукумат порталини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарорига кўра давлат ташкилотлари фаолиятини кузатиб бориш, ундан фойдаланишни таъминловчи Очиқ маълумотлар портали — www.data.gov.uz ишга туширилган. Мазкур портал фуқаролар учун қулай ахборот муҳитини яратиб, ахборот сиёсатини янги босқичга чиқишини амалда таъминлаб келмоқда.

Ахборот сиёсатининг такомили энг аввало, жамият аъзоларининг ахборот маконидаги иштироки, фаоллиги билан чамбарчас боғлиқ. Ҳозирги кунда бу борада икки хил тенденцияни кузатиш мумкин. Биринчиси, ахборот субъектларининг жамият аъзоларига тарқатаётган хабар ва маълумотларининг савияси ва даражасининг хилма-хиллиги бўлса, иккинчиси эса, ахборот субъектлари томонидан тарқатилаётган хабарларни истеъмолчи томонидан қай тарзда қабул қилинишидир. Оммавий ахборот воситалари вакиллари кўпинча халқнинг ахборот қабул қилиш даражасининг юқори ёки пастлигига қараб, яъни аудитория имкониятларидан келиб чиқиб хабар тарқатишни иддао қилишади, истеъмолчилар ОАВнинг жамиятда олиб борилаётган барча соҳалардаги ислоҳотларни халққа тўлақонли етказиш, том маънода халққа маданият улашиш, жаҳонда ва минтақада кечаётган ижтимоий-сиёсий воқеликни холисона етказиши муҳимлигини таъкидлайдилар.

Бу борада энг асосий икки муаммони кўрсатиш мумкин. Биринчиси, ахборот тарқатиш ва қабул қилишдаги холислик. Яъни муайян ОАВнинг ижтимоий онгни манипуляция қилишини олдини олиш бўлса, иккинчиси ахборот олиш ва тарқатиш маданиятининг шаклланганлиги билан боғлиқдир. Демак, давлат органлари, ахборот сиёсатини ташкил этиш ва олиб боришга масъул органларнинг қуйидаги вазифаларини кўрсатиш зарурати пайдо бўлади:

давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари ахборот субъектларига энг аввало замонавий инсон, мустақил фикрловчи шахсни шакллантириш, камол топтириш вазифасини қўйиши;

фуқароларда ахборот олиш ва ундан фойдаланиш кўникмаси ва маданиятини шакллантириш;

---

[1] Please cite as: Braman, S. (2006). Information, policy, and power in the informational state. In Change of state: Information, policy, and power, pp. 1-8. Cambridge, MA: MIT Press.

[2] В.О.Моторина. ЭЛЕКТРОННОЕ ГОЛОСОВАНИЕ: ОПЫТ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН И РОССИИ https://elar.urfu.ru/bitstream/10995/65653/1/978-5-7996-2404-0_2018-84.pdf

миллий медиа маконнинг ташқи таъсирларга тўла қарши тура олувчи, жамият аъзоларини ташқи муҳитнинг салбий таъсирларидан муҳофаза қилувчи замонавий қиёфасини яратиш;

давлат ташкилотлари, барча идора ва тадбиркорлик субъектларини ахборотнинг техник таҳдидларидан ҳимоялаш, ҳимоянинг самарали тизимини яратиш каби вазифаларни амалга ошириш муҳим аҳамият касб этади.

Хулоса қилиб айтганда, жамиятни демократлаштириш, модернизация қилишда давлат ҳокимияти органлари, нодавлат ва жамоат бирлашмаларининг ролини эътироф этган ҳолда мазкур ислоҳотларнинг бевосита тарғиботчиси сифатида ахборот субъектларининг ҳам ўрнини белгилаш муҳимдир. Зеро, мутахассислар таъкидлашганидек, жамиятнинг кўзи, қулоғи, тили бўлган ОАВ ахборот сиёсатининг муҳим субъекти ўлароқ мамлакат тараққиётига ўз ҳиссасини қўшади.